

N:o 56.

Ank. till Riksd. Kansli den 6 Maj 1882, kl. 10 f. m.

Lag-Utskottets Utlåtande, i anledning af väckt motion angående kontroll öfver förvaltningen af medel, som donerats till allmänna ändamål.

Lag-Utskottet har från Första Kammaren emottagit en af Herr *Rudolf Adlersparre* afgifven motion, N:o 22, deri påyrkas åstadkommande af kontroll öfver förvaltningen af medel, som donerats till allmänna ändamål.

Motionären förmäler, att vårt lands lagstiftning hittills föga uppmärksammat kontrollen öfver medel, hvilka af enskilde donerats till kommuner, kyrkor, fattige eller annat allmänt gagn, och att det ofta inträffat, att sådana legat blifvit förryckta från deras ursprungliga ändamål eller blifvit använda på ett sätt, som donator dermed icke afsett. Utan tvifvel tillkomme det statsmakterna att vidtaga sådana förfoganden, hvarigenom dylika missbruk af gifvarens välvilliga afsigter kunde förekommas och beifras. — Sättet, på hvilket en dylik kontroll borde kunna utöfvas, kunde vara olika, men, då dylika donationer gemeuligen hade något kommunalt intresse, syntes det lämpligast att anförtro åt orternas högsta kommunala myndigheter, landstingen och stadsfullmäktige i de städer, som icke deltog i landsting, öfvervakande deraf. — Af dessa skäl föreslår motionären: »att Riksdagen ville för sin del besluta ett tillägg till gällande kommunalförfattningar, innehållande ett bemyndigande för landstinget eller ofvannämnda stadsfullmäktige att utse tre eller flere komiterade, hvilka erhålla uppdrag att mottaga behöriga afskrifter af alla inom landstingsområdet gjorda donationer till allmänna ändamål,

Bih. till Riksd. Prot. 1882. 7 Saml. 34 Häft.

såsom kommuners, fattiges, skolors och kyrkors gagn och bästa, att granska sättet, på hvilket dessa medel förvaltas och användas, samt att, derest någon afvikelse från gifna föreskrifter skulle hafva egt rum, då anmäla sådant hos Konungens Befallningshafvande i orten för att lagligen beifras».

Den af motionären nu väckta fråga är icke ny. Vid 1723 års riksdag ingingo Rikets Ständer till Kongl. Maj:t med underdånig anmälan, »huruledes nödigt vara will, att en noga och rättwis undersökning anställas måtte, om de, till pios usus donerade Capitaler uti reda penningar, gods och gårdar samt huus i städerna, såsom och andra lägenheter jemte interesserne, så wäl efter billigheten som och efter gifwarens willja och förordning, här tils af wederbörande äro wordne administrerade, hwarunder både Kongl. och Privatorum stipendia wid Academierna och Gymnasierne komma att begripas». Med anledning häraf utfärdades den 5 November 1723 tvenne Kongl. bref (Inrikes Civilexpeditionens registratur för år 1723, i Riksarkivet), det ena till Kanslikollegium samt det andra till Kammarrevisionen, deruti Kongl. Maj:t, efter anförande af Ständernas begäran, säger:

»Och som Wij härutinnan äro af enahanda mening med Riksens Ständer, jemwäl att hwad

(till Kanslikollegium)

angår slike donationer till Academi-
er, Gymnasier och Scholor sådant
aldrabäst kan undersökas och efter-
frågas uti Wårt Cancellie;

(till Kammarrevisionen)

i thy måhl rörer Barnhuus, Hospita-
ler — — — sådant aldri bäst hoos
Eder kan undersökas och efterfrå-
gas;

alt så är härmed till Eder wår nådige befallning att I om wärkställigheten deraf dragen behörig försorg, likasom Wij och beordrat

(till Kanslikollegium)

Wår Cammar Revision at giöra det
samma i anseende till hwad i thy
måhl rörer Barnhuus, Hospitaler
— — —

(till Kammarrevisionen)

Wårt Cancellie Collegium att giöra
det samma, i anseende till hwad Do-
nationer till Academierna, Gymnasier
och Scholor angå kan;

hafvandes I til fölie häraf att antyda wederbörande, af hvilka I finne nödigt uti ett eller annat måhl att fordra besked, det de skyndsammast med deras svar till Eder inkomma, och härutinnan giöra Eder all nödig handräckning, på det Riksens Ständer wid nästa Riksdag, likmätigt

deras gjorde förbehåld, må få fullkomligt besked och underrättelse, huru detta alt wärkstält blifvit».

Kammarrevisionen lät, med anledning af detta Kongl. bref den 9 December samma år skrivelser afgå till öfverståthållaren i Stockholm och samtliga landshöfdingarne »med begiäran att, sedan af vederbörande Presterskap, Magistrater i Städerne samt flere, som därå inseende blifvit lemnat, en noga och fullkommelig underrättelse blifvit infordrat om slijke medel, Cammar Revisionen tillförliteligt besked meddelas måtte, huruledes sådant, i anseende till interesserne, som de flere inkomster, efter gifwarens willja och billigheten äro vordne administrerade, samt att *authentique vidimerade copier af själfva Donationsbrefven* insändas skulle». »Men som man Åhret derefter förmärckte minsta dehlen, af hvad Cammar Revisionen i så måtto infordrat, till fullgörande af hvad Kongl. Maj:t i Nåder befallt, vara efterkommit»; så föranläts Kammarrevisionen att »dess förra bref d. 13 Octob: 1724 till mästa dehlen af Landshöfdingarne att iterera: Jämbwähl d. 22 Septemb: 1725 till åthskillige Landshöfdingar att reiterera»; »men», säger Kammarrevisionen i sin underdåniga berättelse angående Kammarrevisionsverket den 15 Augusti 1726 (i Kammarrettens arkiv), har »ändock sådant, ännu intet ifrån alla Landsorter kunnat inbekommas; I anseende hvartill Cammar-Revisionen varit hindrad, att i så god tijdh, som till en så allmän undersökning erfordrats, kunna derwijdh lägga handen, och således ej håller nu är i tillståndh, att kunna hoos Eders Kongl. Maj:t vederbörlig berättelse om administration deraf i underdånighet afgifva» — —

Under tiden hade emellertid Kammarrevisionen med anledning af en särskild i saken uppkommen fråga hänvänt sig till Kongl. Maj:t. Genom bref af den 28 April 1725 gaf nemligen Landshöfdingen Gustaf Rålamb Kammarrevisionen vid handen »det af vederbörande sysslomän föröfvade sjelfsvåld och deras dissolute huushållning med medlen och inkomsterne såväl för domkyrkan som för hospitalet i Skara» och begärde, »det Kammarrevisionen sådant till ett skyndsamt öfverseende och afslutande företaga ville, på det vederbörande, som desse ad pios usus förlänte medel så egenvilligt disponerat, måtte derföre behörigen blifva näpste och tillhållne att refundera både domkyrkan och hospitalet den dem oförsvarligen tillfogade skada.» I bref till Kongl. Maj:t den 18 September samma år förmälde Kammarrevisionen sig väl finna, att hvad Landshöfdingen Rålamb i så måtto angifvit icke utan ett formelt laga utslag kunde stå att afgöras och till behörig ändskap befordras, hvilket jemväl med den Kammarrevisionen meddelade instruktion och dess 4 § skulle vara enligt, men som Kongl.

Maj:ts skrifvelse af den 5 November 1723 allenast förmälte om undersöknings anställande huru sådana medel blifvit vederbörligen förvaltade, utan att deruti nämndes, om Kammarrevisionen dermed skulle skrida till ett ändteligit slut, och Kammarrevisionen för den skull ej understått sig utan föregången förfrågan dervid vidare lägga handen än redan skedt vore, ty hemstälde Kammarrevisionen Kongl. Maj:ts nådiga välbehag, om icke Kongl. Maj:t skulle tackas, att hvad uti en och annan måtto angående så desse som flere slike medel såsom stridigt förekomma kunde med lag och laga process straxt afhjelpas och till behörigt slut bringas måtte. I bref den 26 Oktober 1725 (Kammarrättens arkiv) förklarade Kongl. Maj:t »häruppå lända Kammarrevisionen till nådigt svar och efterrättelse *det Kammarrevisionen till följe af dess ofvanbemälda instruktion hade icke allenast att undersöka utan ock att med laga slut afhjelpa både de häruti mentionerade som ock andra dylika måb*».

Den 26 Oktober 1730 finnes Kammarrevisionen, enligt dess registratur, hafva låtit afgå ytterligare iteratum till två landshöfdingar, och i bilagorna till riksdagsrelationen den 31 Oktober 1730 (bland Kammar-, Ekonomi och Commerciedeutationens handlingar i Riksarkivet) anmäler Kammarrevisionen, att »alldenstund, uppå Cammar-Revisionens till Orterne utfärdade Circulaire-Bref, en del Herrar Landshöfdingar ännu icke inkommit med de infortrade underrättelser, angående sådana donerade Capitaler, så har med undersökningen derom kommit at hvilat».

Huruvida hvilat blef fortfarande, derom är Utskottet, i anseende till det skick, hvori Kammarrättens arkiv sig befinner, för närvarande icke i tillfälle att upplysa.

Emellertid är hos oss förvaltningen af fromma stiftelser och dermed jemförliga donationsmedel icke lemnad helt och hållet utan kontroll, om nemligen de härom utgifna författningar behörigen tillämpas.

En bland dessa är Kongl. cirkulärbrevet till konsistorierna den 24 April 1788. I memorial den 26 Mars 1788 hade Justitiekanslers-embetet hos Kongl. Maj:t anmält, hurusom åtskilliga till studerande ynglingars förmån anslagna, dels allmänna, dels af enskilde donerade medel och kapital blifvit både genom X kap. 6 och 7 §§ af skolordningen och enskildes förordnande uti testaments- och donationsbref lemnade under konsistoriernas vård, förräntande och utdelning, utan att konsistorierna för förvaltningen af dylika medel funnes vara underkastade det redogörelseansvar, hvilket alltid varit andra embetsmän, som vårdade allmänna medel, ålagdt och hvilket till förekommande af sådana kapital och penningars vanvårdande eller dragande från deras rätta ändamål i en framtid syntes nödigt; i anseende hvartill Justitiekanslers-

embetet i underdånighet hemstälde, om icke Kongl. Maj:t skulle pröfva skäligt att, på närmare föreslaget sätt, anbefalla en sådan tillsyn öfver konsistoriernas förvaltning af de under deras vård lemnade medel, som till framtida säkerhet och missbruks förekommande, kunde vara tillräcklig.

Kongl. Maj:t förklarade i cirkulärbref till konsistorierna af den 24 April 1788, aldenstund alla till allmän nytta anslagna, antingen af enskilde donerade eller annars tillkomna medel borde redovisas, sig hafva funnit godt i nåder stadga och förordna, det borde samtliga konsistorierna öfver *de under deras vård stående stipendiimedel*, de så kallade djeknepenningar, * och *alla andra till de högre och lägre läroverkens understöd i hvarje stift anordnade inkomster, som af konsistorierna till förvaltande emottogos* och för hvilka redogörelse förut icke blifvit påbjuden, för hvarje år upprätta en räkning, som visade till hvem och emot hvad säkerhet penningarne voro förräntade, de förändringar, som dervid årligen kunde förelöpa, huru stipendierna blifvit utdelade och räntorna samt öfriga inkomsterna använda; och skulle en sådan räkning med dithörande verifikationer dädanefter årligen inom Mars månads utgång, för det nästförflutna året, af konsistorium aflemnas till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i den ort, der konsistorium hade sitt säte, hvilken det skulle åligga att densamma till Kammarrevisionens öfverseende och reviderande derefter ofördröjligen insända; och, derest de anmärkningar, som emot så beskaffade räkningar derstädes kunde till äfventyrs göras, icke blefve af konsistorierna nöjaktigt förklarade, skulle Kammarrevisionen ega, att genom dess advokattfiskal lagligen låta det således felaktiga konsistorium tilltala och hos sig till ansvar ställas på det sätt och i den ordning, som författningarne om andra uppbördsmän stadgade och föreskrefve.

Vidare förklarade Kongl. Maj:t i cirkulärbrefvet till konsistorierna den 10 Oktober 1806 sig hafva funnit nyttigt och nödigt i nåder förordna, att det jemväl borde åligga konsistorierna, utom den i cirkulärbrefvet den 24 April 1788 dem föreskrifna redovisningsskyldighet för de under konsistoriernas vård ställda stipendiimedel, att i afseende *på alla till förmån för akademier, gymnasier samt katedral- och trivialskolor gjorda enskilda stiftelser, de måtte vara af testator ställda under konsistoriernas vård eller icke*, efter af vederbörande infordrad uppgift af de för slika stiftelser föreskrifna dispositoner, med oafbruten uppmärksamhet tillse, huru verkställigheten deraf handhades, samt anmana dem, åt hvilka medlens disponerande vore anförtrodt, att, i enlighet med hvad berörda cirkulär

* Dessa upphörde från och med 1835. Se K. Br. 24 Jan. 1835.

utstakade, ingifva årliga redogörelser derfor till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande, för att sedan af honom till Kammarrätten insändas och derstädes vederbörlig revision undergå; i anseende hvartill Kongl. Maj:t anbefalde sina Befallningshafvande att meddela konsistorierna all den embetets handräckning, som det afsedda ändamålets befrämjande fordrade.

Vidkommande *andra fromma stiftelser*, förklarade Kongl. Maj:t i samma bref, att emedan, enligt kyrkoordningen, biskoparne och konsistorierna åläge allmän vård öfver fattiganstalter, det icke kunde biskopen och konsistorium betagas, utan borde deras pligt vara att, i anseende till *alla sådana fromma stiftelser, som icke blifvit ställda under särskild publik styrelse*, om dem infordra nödiga upplysningar samt behörigen tillse att testatorns vilja blefve noga uppfylld och efterlefvad; äfvensom konsistorium skulle ega rättighet att infordra redogörelse för medlen och sjelfva förvaltningen, och, enär något sådant dervid funnes vara försummadt, som konsistorium ej kunde rätta utan vederbörandes biträde, konsistorium då borde vända sig till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande eller domaren efter omständigheterna och sakens beskaffenhet, vid hvilka tillfällen Kongl. Maj:ts Befallningshafvande skulle ega att förordna ett allmänt ombud till utförande af den fromma stiftelsens rätt.

Sedermera väcktes hos Kongl. Maj:t fråga, huruvida konsistorierna i riket borde *åligga* att infordra årliga redogörelser för alla inom hvarje stift till förmån för akademier och skolor anslagna donationsmedel, af hvad namn de vara måtte, och desamma först på eget ansvar granska samt derefter, jemte konsistoriernas egna räkenskaper, till Kammarrätten insända; och i cirkulärbrevet den 13 Juli 1809 förklarade Kongl. Maj:t i anledning häraf, att, som cirkulärbrevet till konsistorierna af den 10 Oktober 1806 stadgade, att dylika enskilda stiftelser, efter af vederbörande infordrad uppgift på de för dem föreskrifna dispositioner, borde af domkapitlen tillses med oafbruten uppmärksamhet i afseende på handhafvandet, samt att domkapitlen borde anmana dem, åt hvilka medlens disponerande vore anförtrodt, att i enlighet med hvad Kongl. brefvet den 24 April 1788 föreskrefve, ingifva årliga redogörelser derfor till Kongl. Maj:ts Befallningshafvande för att sedan af dem till Kammarrätten öfversändas och der vederbörlig granskning undergå; så, emedan detta stadgande gjorde en tydlig skilnad mellan konsistoriernas åtgärd vid de medel, hvilka vore till undervisningsverk donerade, och dem, som vore skänkta till fromma stiftelser eller vore af konsistorierna sjelfva emottagna, och i anseende till det förra, det endast åläge konsistorierna att tillse, det stiftelsernas ändamål uppfylldes, Kongl. Maj:t funne anledning icke vara att öka konsistoriernas redan mångfaldiga göromål med den

befattning och det ansvar, som i ofvan omnämnda måtte blifvit yrkadt och föreslaget, helst nödig säkerhet för de ifrågakälda stiftelser likafullt vunnas, enär räkenskaperna till landshöfdingen insändes och hos Kammarrätten granskades. Kongl. Maj:t pröfvade för den skull godt att vid sitt meranämnda nådiga stadgande låta bero; men på det att vederbörande icke måtte vara i okunnighet, utaf hvilka de hade att redo fordra, anbefalde Kongl. Maj:t konsistorierna att till Kammarkollegium uppgifva alla de stiftelser till undervisningsverken, hvilka i det dem anförtrodda stift då funnes, jemte personerna, som för dem borde redovisa, samt att, enär någon ny stiftelse af samma beskaffenhet skedde, derom till bemänte kollegium med berättelse inkomma.

Gällande landshöfdingeinstruktion ålägger ock, i § 31 mom. 18, vederbörande landshöfding »att handhafva den genom särskilda författningar och stadganden föreskrifna kontroll å förvaltning och redovisning af kyrkors, undervisningsverks och fromma stiftelsers tillhörigheter och inkomster».

Då nu till dessa bestämmelser kommer, att donationsfonder, fästa vid vissa allmänna inrättningar, såsom akademier, allmänna läroverk, hospital, länslasarett och kurhus, varda, der icke särskilda föreskrifter derom äro gifna, förvaltade under samma former som dessa inrättningars öfriga medel, torde i allmänhet garantier förefinnas för dessa donationers behöriga användande och vård. För de till kyrkor och kommuner för vissa ändamål donerade medel, äfvensom understundom i fråga om inrättningar, helt och hållet grundade på enskild donation, torde icke fullt lika betryggande garantier förefinnas.

Men äfven i detta hänseende synes man närma sig till ett bättre sakernas tillstånd. Enligt det senast, under den 22 Maj 1880, vederbörigen fastställda formulär för Kongl. Maj:t Befallningshafvandes femårsberättelser skola särskilda uppgifter lemnas, bland annat, å »*Fromma stiftelser*, stipendiifonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar» i länet, hvilka uppgifter skola särskildt upptaga: stiftelsens namn, dess ändamål, stiftarens namn och yrke, år och dag för stiftelsen, utdelning under sista året i femårsperioden till uppgifvet antal personer samt af uppgifvet »helt» belopp, stiftelsens storlek (vid nämnda års slut), af hvem eller hvilka stiftelsen förvaltas, samt dessutom anmärkningar om delaktighet i stiftelsen eller inrättningen m. m.

Utskottet finner denna åtgärd särdeles välbetänkt — jemväl i syfte att vinna någon kontroll mot missbruk af den frihet från inkomstbevilning, som, enligt § 8 gällande bevillningsstadga, tillkommer stipendiifonder, pensionsanstalter, sjuk- och fattigvårdsinrättningar, jemte andra

fromma stiftelser — och hoppas, att genom de sålunda vunna och offentliggjorda upplysningar, med de deri med tiden följande tillägg och berigtiganden, hvilka, i fråga om uppgifter af denna beskaffenhet, naturligen varda erforderliga, en god grund är lagd för utöfvande af en skärpt kontroll från vederbörandes sida å förvaltningen af fromma stiftelser. Utskottet anser därför motionärens förslag, åtminstone för det närvarande och innan någon erfarenhet vunnits om hvad genom den sålunda redan vidtagna åtgärd kan i motionens syfte ernås, icke böra föranleda någon åtgärd.

Ett bifall till förslaget skulle ock i många fall, der erforderliga kontroller redan förefinnas, onödigtvis införa ännu ytterligare sådana med deraf följande ökad besvär för dem, som, ofta utan ersättning, äro satte att förvalta stiftelserna.

Utskottet får alltså hemställa,

att motionen icke må för närvarande vinna Riksdagens bifall.

Stockholm den 5 Maj 1882.

På Lag-Utskottets vägnar:

Axel Bergström.

Herr *Widmark* har begärt få här antecknadt, att han icke deltagit i ärendets behandling inom Utskottet.